

En lykkelig tragedie i Flyndersø

En annonce i Skive Avis bekendtgjorde 21. november 1873, at der seks dage senere ville blive afholdt auktion på maskinpladsen ved Flyndersø. Her agtede man kl. 12 at bortsælge til højstbydende en 25 HK dampmaskine, centrifugalpumper, håndpumper, jernrør, drivremme, værktøj, smedjern og andre effekter samt en hel hollandsk vindmølle.

Auktionen satte punktum for det dristige forsøg på at udtørre Flyndersø og Skallesø sydvest for Skive.

Hundrede år senere blev det mislykkede projekt beskrevet i tre artikler i Holstebro Dagblad. Under overskriften »En lykkelig tragedie« frydede forfatteren sig over den pragtfulde natur omkring den 420 hektar store Flyndersø, som i dag er et velbesøgt rekreativt område.

Ingen lokale folk

Allerede i midten af 1860'erne var tanken opstået om en mulig udtørring af Flyndersø og Skallesø.

I det tidlige forår 1871 kom der gang i projektet. Blandt de fire stiftere af det interessentskab, der ville udtørre de to søer, var der ingen lokale folk. Derimod optrådte der to »professionelle« projektmagere, nemlig overretsassessor Harald Lund og amtsvejsinspektør Erasmus V.T. Ulrich, begge Viborg, som to år tidligere havde været blandt initiativtagerne til tørlægningen af Kolindsund.

De to andre interessenter var forpagter Joachim H. Müller, Liseborg ved Viborg, og hofjærgermester Charles Adolph Denis de Neergaard, Gyldenholm ved Slagelse.

Hofjærgermesteren kom med de fleste penge; han hæftede for en tredjedel af den risikovillige kapital. Formentlig af samme grund var han også den første til at få kolde fødder, da problemerne snart begyndte at tårne sig op.

Flyndersø

420 hektar sø i dødislandskab, 10 kilometer sydvest for Skive. Landets største hedesø. Blev sammen med Skallesø forsøgt udtørret og kultiveret 1871-73, men mislykkes på grund af utilstrækkelig ingeniørviden. Lokale landmænd forsøgte i 1942 at opnå tilskud til tørlægning, men blev afvist af Statens Landvindingsudvalg. Arealerne omkring Flyndersø med bl.a. Hjerl Hede Museum blev fredet i 1934. Omfattet af Natura 2000-område nr. 29. De to kort er fra 1880 og 2000. Bemærk landkanalen langs nordvestbredden af Flyndersø.

Skive Kommune.

Koordinater: 6263544, 494756.



I begyndelsen gik det dog hurtigt fremad.

Allerede i foråret 1871 købes og nedlægges Flyndersø Mølle (en del af stuehuset er i dag er indrettet som et fint lille museum), alle rettigheder

søen rundt erhverves, og der nedsættes en landvæsenskommission til at godkende den projekterede udtørring. Denne kommission udvides senere på året til en overlandvæsenskommission, som blandt andre får proprietær A.G.

Tranberg, Lønborggård, som medlem. Tranberg var i disse år selv dybt engageret i den første store tørlægning af Filsø nord for Varde.

Projektet går nu i gang

I Skive Avis 7. oktober 1871 annoncerer interessentskabet efter 100-150 mand til dæmnings- og kanalarbejde.

Udtørringen af Tastum Sø umiddelbart sydøst for Skive er netop gennemført, så der går mange ledige jordarbejdere på egnen. Guds bedste børn er det ikke, som tiltrækkes af den slags arbejde, og politiet i Struer må derfor udstationere en betjent i arbejdernes lejr ved Estvad for at holde styr på de urolige hoveder.

I april 1872 opkøber interessentskabet Hjelm Mølle, Gl. Stubbergaard og Ny Stubbergaard syd for Flyndersø. Optimismen fejler tilsyneladende ikke noget. Hensigten er at fortsætte udtørringsprojektet med Helle Sø, Ladegaards Sø, Søndersø, Borgesø og

Langsø og videre sydpå til Stubbergård Sø.

Imidlertid deltager hofjægermester Charles A. D. Neergaard ikke i opkøbene. I stedet trækker han sig ud af samarbejdet.

Neergaard forlod dog ikke egnen. Sammen med overretsassessor Harald Lund havde Neergaard året før i april 1871 købt herregården Estvadgård nordøst for søen for 85.000 rigsdaler (pris: 10 mio. kr. i 2008-værdi). Sælgeren var lensgreve Knuth fra Knuthenborg på Lolland. Lund trak sig dog hurtigt ud af handlen, men Neergaard beholdt herregården til sin død i 1903, hvor den gik i arv til hans søn, der senere solgte gården. Neergaard-familien ejer stadig den dag i dag større områder ved Flyndersø.

Dalgas på besøg

Ifølge Jyllands-Posten 3. oktober 1872 går arbejdet forrygende godt. Skallesø er nu tørlagt og tilsæet med

raps og græs, der allerede står grønt. Udpumpningen af Flyndersø påbegyndes »i disse dage«, skriver avisen, ved hjælp af en dampmaskine på 25 HK og en stor hollandsk vindmølle med 40 alens (25 meter) vingefang. Den står på maskinpladsen, en tørlagt parcel ude i søen.

I april 1873 evalueres projektet af ingen ringere end Hedeselskabets direktør Enrico Dalgas.

Opgaven lyder på at vurdere og beskrive »den samlede ejendoms værdi og beskaffenheden samt omfanget af de arbejder, der endnu står tilbage at udføre«. Dalgas besigtiger samtlige fem søer, der er i spil, og de tilhørende ejendomme Flyndersø Mølle, Hjelm Mølle og Ny Stubbergaard. De fem søer er Flyndersø, Skallesø, Hellesø, Ladegårdssø og Stubbergårdsø.

En måned senere foreligger evalueringen. Over 14 trykte sider fra bogtrykker J.H. Schultz i København beskriver Dalgas hver enkelt sø, dens udstrækning, søbundens bonitet,

Hele vejen rundt langs nordvestbredden af Flyndersø blev der gravet en ringkanal, der skulle lede det oppumpede vand fra Skallesø og Flyndersø væk gennem den nygravede Koholm Å og ud i Skive Å (i dag Karup Å). Kanalen ses fint på målebordsbladet fra 1880 og på dette foto fra 1910. Også i dag kan der erkendes en kanal på søens nordvestlige side, såvel som langs sydsiden. Foto: Byhistorisk Arkiv i Skive.





Charles Adolph Denis de Neergaard (1839-1903) var godsejer på Gyldenholm i Sydsjælland. Som 11-årig vandt han ved lodtrækning Castrup Gods samt Charlottedal Gods fra sin barnløse onkel på Gunderslevholm, og da Gyldenholm blev til salg købtes også denne ejendom. I dag ejes godset af C.A.D. de Neergaards tipoldebarn og har et tilliggende på ca. 500 ha ager samt ca. 700 ha skov. Foto: privateje.

nødvendig pumpekapacitet og udtøringsarbejdets fremgang samt den skønnede udgift til at færdiggøre afvandingen samt kultivere den tørslagne søbund.

I en afsluttende »recapitulation« sammenfatter Dalgas sine observationer:

De otte ejendommers samlede areal udgør 1415 hektar, værdien efter »priser i handel og vandel, når arbejdet er fuldført«, sættes til 583.600 rigsdaler og samlet udgift til at gøre landvindingen færdig skønnes at blive 114.500 rigsdaler. Omregnet til 2008-værdi vil handelsprisen være til hammerslag ved 71 mio. kr., mens den manglende kapital til at gøre arbejdet færdig udgør 13,9 mio. kr.

Efter nogle yderligere mellemregninger når Dalgas frem til, at det årlige overskud på den samlede ejendom vil blive 33.000 rigsdaler eller 4 mio. kr. Fordelt på den nødvendige aktiekapital vil der kunne udbetales et udbytte på 13-14 pct., mener direktøren.

Til slut opregnede Dalgas en række fordele ved projektet:

Der er et stort opland til de fem søer med en velhavende befolkning,

der kan betale gode priser for græs og hø. Dernæst vil selve udgrøftningen af de langstrakte søer bliver billig, da terrænet de fleste steder har et stort naturligt fald. Den nærliggende Hjelm tørvemose bør betragtes som en »ualmindelig heldig omstændighed«, da den i en meget lang årrække vil kunne forsyne dampmaskinerne med tørvebrændsel. Det vil oven i købet kunne transporteres billigt rundt i pramme på landkanalerne. Og endelig er søarealet ikke »skyldsats«, dvs. umatrikuleret og derfor ikke belagt med ejendomsskat.

Næsten profetisk peger Dalgas til slut i sin rapport på projektets akilleshæl, som han dog straks reducerer til en ubetydelighed:

»Den efter min mening eneste ugunstige omstændighed ved foretagendet er Flyndersøens og en del af Stubbergårdsøens vel store dybde; heri ligger imidlertid ingen fare, men kun en større udpumpningsudgift end sædvanligt og en del af denne store byrde hæves ved Hjelm Moses heldige beliggenhed.

Jeg kan derfor efter min fulde overbevisning anbefale foretagendet som sundt og godt.«

Alt går galt

I de næste måneder vælter ulykkerne ind over projektmagerne.

Værst er det, at man ikke kan få vandstanden i den dybe Flyndersø til at falde mere end »3-4 tommer« (7,8-10,4 cm), hvorefter den atter stiger. Problemet skyldes et antal kilder, der løber til på søbunden samt tilstrømningen fra kilder i bakkerne omkring søen. Datidens ingeniører havde overset eller undervurderet denne indsvivning af store vandmængder fra oplandet, til dels samme fejl som få år senere blev begået i Kolindsundprojektet.

Men så indtræder katastrofen.

Først på efteråret bryder dæmnningen tværs over Flyndersø sammen, og et helt tipvognstog forsvinder i dybet, mens en pram med cementblokke til opfyldning kæntrer og synker.

Så vælger interessentskabet at kaste håndklædet i ringen. Skive Avis skriver 11. oktober 1873 med Jyllands-



Højesteretsassessor Harald Lund (1827-1915) var medstifter af interessentskabet for tørlægning af Flyndersø, hvor han stod for de ejendomsretlige forhandlinger ved opkøb af ejendomme omkring søerne. Harald Lund var også blandt initiativtagerne til den store tørlægning af Kolindsund på Djursland. Foto: privateje.

Posten som kilde, at udtørringen af Flyndersø er opgivet. Seks uger senere afholdes der auktion over diverse maskiner og materialer.

Fra nær og fjern kommer man rejssende for at få del i dødsboet efter det kuldsejlede tørlægningsprojekt. Her sælges en dampmaskine, centrifugalpumper, håndpumper og jernrør,

Civilingeniør Frode Ebert (1895-1963) tjente Hedeselskabet hele sit liv fra ansættelsen i 1921 og frem til sin tidlige død i 1963. Han var manden bag selskabets storstilede planer, bl.a. udformede han projektet for Skjernå. Hans optræden ved Flyndersø kan kun betyde, at selskabet prioriterede sagen højt, indtil den brat blev stoppet af direktøren. Foto: Hedeselskabet.



foruden drivremme, værktøj, smedjern og andre effekter. Den meget store, spåntækkede vindmølle bliver solgt til lodsejerne oppe ved Gjeller Sø vest for Lemvig. De har deres eget tørlægningsprojekt i støbeskeen, men mangler pumpekraft. Møllen kommer til at fungere på Gjellerodde Sydstrand frem til 1902, hvor den blev solgt til nedbrydning.

Det var digteren Thøger Larsens far, der i 1874 som møllebygger flyttede den meget store mølle, der skulle pumpe vandet ud af Gjellersø og Vestersø. Thøger Larsen blev selv født året efter.

Flyndersø var nu opgivet, mens Skallesø forblev udtørret til hen i 1875. Udgifterne til pumpning var dog så overvældende, at søen fik lov til atter at løbe fuld. Også Hellesø havde været pumpet tør sammen med dele af Ladegårdsø's nordvestlige ende og den allerøverste del af Stubbergård Sø. I 1876 var alle disse områder atter fyldt op med vand.

Men drømmen om at tørlægge Flyndersø levede videre. To menne-

skealdre senere skulle lokale gårdejere atter forsøge at tage livet af søerne.

Fingrene væk fra Flyndersø

I 1910 opkøbte en af datidens kendte forretningsmænd, H.P. Hjerl Hansen, de arealer ved Flyndersø, som i dag kendes som et frilandsmuseum under navnet »Hjerl Hede«. Museet blev grundlagt i 1930, og arealerne naturfredet i 1939.

Da landvindingsloven blev vedtaget i november 1940, greb lokale landmænd straks chancen, og Hedeselskabets ingeniører undlod ikke at puste til ilden. Med loven åbnede Rigsdagen for omfattende statsstøtte til bl.a. tørlægning og kultivering af søer, så nu skulle der atter tages livtag med Flyndersø.

I oktober 1942 skrev gårdejer Jens Pilgaard Madsen, Søgårde ved Sevel, til sin lokale landstingsmand Gudik Gudiksen (R) og opfordrede ham til at »gøre noget for sagen«. Pilgaard Madsen mente at kunne tale på vegne af gårdejere langs Skallesø, Hellesø,

Stubbergård Sø og Flyndersø, »som er stærkt interesserede i en sænkning af Flyndersø«.

I brevet hed det videre: »Vi har fra møder, som har været afholdt i Sevel om vandstandssænkning i de forskellige vandløb, ingeniør Eberts ord for, at vandstanden i Flyndersø let kan sænkes en alen, hvis Karup Å bliver sænket.«

Men både ingeniør Frode Ebert, der var Hedeselskabets dygtigste projekt-mager, og gårdejer Pilegaard Madsen havde forregnet sig.

Ganske vist afleverede landstingsmand Gudik Gudiksen brevet og sandsynligvis også med sin anbefaling til formanden for Statens Landvindingsudvalg. Formanden sendte brevet til udtalelse i Underudvalget for Jylland, men her blev sagen lagt effektivt død.

Underudvalgets formand var afdelingsleder Niels Basse, der stod overfor at skulle udnævnes til direktør for Hedeselskabet. Basse ville ikke ind i det hundeslagsmål, som et angreb på Hjerl Hede og den indflydelsesrige Hjerl-families naturværdier kunne ud-

Trods den stærkt forringede vandkvalitet i Flyndersø udgør søen stadig et attraktivt udflugtsmål, fordi egnens øde karakter virker tiltrækkende på mange besøgende. Billedet er fra søens allernordligste ende ved udløbet gennem Koholm Å. Foto: Erik Sønder, 8. nov. 2009.





Glatsnogen kan forveksles med en lysebrun hugorm, men specialister kan nemt identificere den på ryggens plettede mønster. Der er ikke tale om nogen særlig hurtig art, og om foråret lader den sig villigt fotografere, når den ligger og soler sig. Foto: Henrik Bringsøe.

vikle sig til. Også selvom Hedeselskabet havde anbefalet projektet.

Basse fastlog i sin afvisning, at »af hensyn til naturfredningsinteresserne må [Jyllands-udvalget] anse en sænkning af vandstanden i Flyndersø for uigennemførlig.«

Ingen fisk i Flyndersø

Eggen omkring Flyndersø kan bryste sig af to bemærkelsesværdige begivenheder i Danmarks naturhistorie – udryddelsen af landets sidste ulv og indsamlingen af de sidste to eksemplarer af glatsnogen.

Ulven, en stor han, blev skudt under blodige omstændigheder af skytten på Estvadgård i 1813 – i Ulvekæret ved herregården. Jeppe Aakjær har givet en dramatisk beskrivelse af denne tildragelse i bogen »Gammel Brug og Gammel Brøde«.

De to sidste danske glatsnoge blev indfanget i 1912 og 1914. Den sidste, et eksemplar på en halv meters længde, blev sendt til Zoologisk Museum i København, og indsamleren modtog en

dusør på fem kroner som tak. Beløbet svarer til 260 kr. i 2008-værdi.

Hvor der ikke kan herske nogen tvivl om, at ulven er endegyldigt udryddet i Danmark og næppe nogen sinde vil få lov at vende tilbage, så betragter krybdyrfolk det som »uvist«, om glatsnogen virkelig er uddød. Fra en nordjysk lokalitet foreligger to uafhængige, sandsynlige observationer fra 1979 og 1980, og ved Flyndersø er området stadig egnet til arten, så muligvis findes den der endnu.

Tidligere har Flyndersø også været uhyre fiskerig. I 1928 kunne man læse i fjerde udgave af Trap Danmark: »I Flyndersø fanges årligt 2000-3000 kg ål, 100-500 kg gedder, 200-600 kg aborrer, 2000-8000 kg brasen, 300-11.000 kg skaller og 100-1000 kg helt.«

I en pjece fra det daværende Viborg Amt fra 2005 står der, at Flyndersø sandsynligvis har fået sit navn, fordi man i tidligere tider kunne fange skrubber i søen. »Flynder« bruges som en fællesbetegnelse for en række arter af fladfisk, oplyses det, hvorefter pjecens forfatter lakonisk konstaterer,

at »i dag findes næsten kun skidtfisk«. Både ørred og helt er forsvundet.

Oprindelig var Flyndersø landets største klarvandede hedesø, men i dag har landbrugets forurening taget glansen af den store sø. Hver sommer omdannes vandet til en uklar suppe af blågrønalger.

KILDER

Aakjær, Jeppe: Gammel Brug og Gammel Brøde. Gyldendal 1931.

Dalgas, Enrico: Udtørringsarbejderne ved Flyndersø, Skallesø, Hellesø, Ladegaardsø og Stubbergaardsø. København 1873. Trykt hos J.H. Schultz.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 10. oktober 2005.

Hofmansen, P.K.: Tørlægningen af Flyndersø, Skallesø, Hellesø, Ladegaardsø og Stubbergaardsø 1871-1873. 61 s. Utrykt manuskript. Kopi hos Vinderup Egnshistoriske Arkiv.

Laustsen, Svend: Estvad og Rønbjerg sogne. Første del: Hovedtræk af sognenes historie indtil 1880. Skive Museums Forlag 2000.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 473. Rigsarkivet..

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet ved Flyndersø sv.f. Skive, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 89 fuglearter (og racer), som er registreret fra **Flyndersø sv.f. Skive** pr. 10. november 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(1/1)	Taffeland	(6/75)	Dobbeltbekkasin	(1/20)	Sjagger	(1/3)
Toppet Lappedykker	(50/1416)	Troldand	(8/100)	Småspove	(1/10)	Sivsanger	(1/3)
Gråstrubet Lappedykker	(1/1)	Sortand	(1/2)	Storspove	(2/2)	Rørsanger	(2/6)
Sorthalset Lappedykker	(3/6)	Hvinand	(8/66)	Mudderklire	(4/7)	Tornsanger	(1/2)
Skarv	(32/1028)	Toppet Skallesluger	(1/3)	Hættemåge	(7/243)	Løvsanger	(2/3)
Rørdrum	(2/2)	Stor Skallesluger	(27/4578)	Stormmåge	(7/173)	Rødtoppet Fuglekonge	(1/1)
Sølvhejre	(4/3)	Hvepsevåge	(2/2)	Sølvmåge	(5/387)	Halemejse	(2/16)
Fiskehejre	(23/100)	Rød Glente	(1/1)	Svartbag	(1/1)	Blåmejse	(2/4)
Knopsvane	(21/91)	Rørhøg	(1/1)	Fjordterne	(1/3)	Musvit	(3/4)
Pibesvane	(1/6)	Blå Kærhøg	(2/2)	Ringdue	(3/9)	Rødrygget Tornskade	(1/2)
Sangsvane	(7/117)	Duehøg	(1/1)	Gøg	(2/2)	Stor Tornskade	(3/3)
Sædgås	(1/3)	Spurvehøg	(1/1)	Isfugl	(1/1)	Skovskade	(2/3)
Blisgås	(1/7)	Musvåge	(17/25)	Grønspætte	(5/5)	Gråkrage	(1/130)
Grågås	(1/3)	Fiskeørn	(3/6)	Stor Flagspætte	(3/3)	Stær	(1/1000)
Knortegås	(1/1)	Tårnfalk	(4/6)	Sanglærke	(1/2)	Skovspurv	(1/1)
Gravand	(6/61)	Dværgfalk	(1/1)	Digesvale	(2/16)	Bogfinke	(2/3)
Pibeand	(6/180)	Agerhøne	(2/4)	Landsvale	(3/79)	Grønirisk	(1/2)
Knarand	(1/1)	Vagtel	(1/1)	Bysvale	(1/20)	Tornirisk	(1/2)
Krikand	(15/637)	Vandrikse	(1/2)	Skovpiber	(1/1)	Lille Korsnæb	(1/30)
Gråand	(41/11819)	Grønbenet Rørhøne	(2/3)	Vandstær	(16/30)	Dompap	(2/3)
Skeand	(1/2)	Blishøne	(8/41)	Gærdesmutte	(3/3)	Gulspurv	(3/29)
		Hjejle	(1/1)	Sortstrubet Bynkefugl	(1/1)	Rørspurv	(2/22)
		Vibe	(7/183)	Stenpikker	(3/3)		

Herunder ses en oversigt over de 4 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Flyndersø sv.f. Skive** pr. 10. november 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Hare	(1/1)	Ræv	(1/1)	Odder	(3/3)	Snog	(1/1)
------	-------	-----	-------	-------	-------	------	-------

Herunder ses en oversigt over de 51 fuglearter (og racer), som er registreret fra **Flyndersø, Snævringen** pr. 10. november 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Toppet Lappedykker	(3/12)	Havørn	(6/6)	Mudderklire	(2/2)	Sumpmejse	(1/4)
Gråstrubet Lappedykker	(1/1)	Rørhøg	(1/1)	Fjordterne	(3/27)	Blåmejse	(1/1)
Skarv	(3/21)	Duehøg	(2/2)	Ringdue	(2/3)	Musvit	(3/6)
Rørdrum	(9/9)	Spurvehøg	(1/1)	Gøg	(3/3)	Spætmejse	(2/6)
Fiskehejre	(4/6)	Musvåge	(3/7)	Natugle	(2/3)	Træløber	(3/4)
Knopsvane	(1/2)	Fiskeørn	(4/4)	Natravn	(1/1)	Stor Tornskade	(1/1)
Sangsvane	(1/40)	Dværgfalk	(2/2)	Isfugl	(5/6)	Skovskade	(5/11)
Nilgås	(1/9)	Lærkefalk	(2/2)	Grønspætte	(2/2)	Ravn	(1/2)
Stor Skallesluger	(1/11)	Vandrefalk	(2/2)	Stor Flagspætte	(4/5)	Stær	(1/8)
Hvøpsevåge	(12/14)	Vandrikse	(1/1)	Gærdesmutte	(1/1)	Bogfinke	(2/6)
Sort Glente	(1/1)	Trane	(1/27)	Rødhals	(3/4)	Grønsisken	(2/9)
Rød Glente	(1/1)	Skovsneppe	(2/2)	Stenpikker	(2/3)	Tornirisk	(1/1)
		Storspove	(1/20)	Rørsanger	(1/2)	Kernebider	(1/1)

Herunder ses en oversigt over de 2 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Flyndersø, Snævringen** pr. 10. november 2009. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Dukatsommerfugl	(1/4)	Odder	(3/3)
-----------------	-------	-------	-------

Plantelivet omkring Flyndersø

TBU 15/12: Estvadgård Plantage samt den nordlige del af Flyndersø og Hjelm Hede

TBU 15/12-1: Estvadgård Plantage (= Skallesøgård Plantage) incl. Agersbjerg Krat.

I sammensætningen af den 615 ha store, privatejede Estvadgård Plantage indgår i første række beplantninger af nåletræer. Langs skovrandene og især langs Flyndersø (lok. 15/12-5) optræder løvskov primært domineret af Alm. Eg. Disse egebevoksninger er rester af oprindelig, sammenhængende skov. Spredt i plantagen forekommer flere moser og søer i dødishuller. Af disse er Mørkesø (lok. 15/12-2) beskrevet særskilt.

Vegetationstyper: Nåleskov, løvskov

Højere planter: 1900-1979: Hvid Anemone, Vorte-Birk, Blåbær, Bølget Bunke, Bævreasp, Bøg, Alm. Eg, Alm. Eg x Vinter-Eg, Vinter-Eg, Rød-El, Alm. Ene, Alm. Engelsød, Stor Fladstjerne, Håret Frytle, Stor Frytle(o), Alm. Gedeblad, Vellugtende Gulaks, Sct. Hansurt, Krybende Hestegræs, Alm. Hvene, Hunde-Hvene, Alm. Hyld, Alm. Kohvede, Stor Konval, Liljekonval, Linnæa(o), Majblomst, Grå-Pil, Øret Pil, Alm. Røn, Skov-Rørhvene(o), Skovstjerne, Skovsyre, Tørst, Vild Æble, Ørnebregne

Lokalitetskode: + S-V II r

Kilder: se Wind 1991.

TBU 15/12-4: Skallesø

Grænsen mellem Ringkøbing amt og Viborg amt løber gennem den 100 ha store Skallesø. Af praktiske årsager er søen beskrevet her.

Søen er lavvandet med dybder på op til 1,7 m. Den står i den østlige ende gennem Hindså i forbindelse med Flyndersø (lok. 15/12-5). Tilstømningen til søen er ringe, men den er muligvis lettere eutrofieret som følge af tilledning af urensset spildevand og gror til med Tagrør.

Bevaring: Nordsiden af Skallesø fra og med Gårdholm til Hindså er fredet 1967 for at bevare eng- og hedestrækninger åbne.

Vegetationstyper: Sø

Højere planter: 1900-1979: Spidsblomstret Siv(o), Tagrør

Lokalitetskode: 0+ V IV o

Kilder: se Wind 1991.

TBU 15/12-5: Flyndersø

Den sydligste del af Flyndersø ligger i Ringkøbing amt og den nordlige del i Viborg amt. Af praktiske årsager er søen beskrevet her.

Den ca. 8 km lange og 438 ha store sø ligger i bunden af en tunneldal. Søen har dybder på op til ca. 8 m i det nordlige og ca. 6 m i det sydlige bassin. Den omgives af plantager, bl. a.

Estvadgård Plantage (lok. 15/12-1), lave enge og heder, bl. a. Hjerl Hede (se bind 6, Ringkøbing amt) og Hjelm Hede (lok. 15/12-6). Engene er ved at gro til med pilekrat som følge af ophør af græsning.

Vandet i søen er lettere forurenset som følge af tilledning af eutrofieret vand fra Stubbergård

Sø (se bind 6, Ringkøbing amt). Dette bevirker i sommermånederne en opblomstring af alger især blågrønalger, der forhindrer

vækst af højere planter på dybder større end ca. 1 m.

Bevaring: En nedsættelse af tilførslen af næringssalte til Flyndersø er ønskelig for at forbedre søens biologiske vilkår. Flyndersø er udpeget til naturvidenskabeligt interesseområde. Fredet i 1966,

Vegetationstyper: Sø, eng, mose(o)

Højere planter: 1900-1979: Kors-Andemad, Liden Andemad, Stor Andemad(o), Benbræk, Liden Blærerod(o), Slank Blærerod(o), Bredbladet Dunhammer, Smalbladet Dunhammer, Dusk-

Fredløs, Frøbid, Gifftyde, Alm. Gyldenris, Hestehale, Tornfrøet Hornblad(o), Sump-Hullæbe(o), Blågrøn Kogleaks(o), Marehalm, Vand-Mynte, Smalbladet Mærke, Dynd-Padderok, Vand-Pileurt, Enkelt Pindsvineknop, Grenet Pindsvineknop, Spæd Pindsvineknop(o), Krybende Ranunkel(o), Langbladet Ranunkel(o), Rørgræs, Lyse-Siv, Spidsblomstret Siv, Vejbred-Skeblad, Langbladet Soldug(o), Liden Soldug, Rundbladet Soldug, Strandbo(o), Alm. Sumpstrå, Kær-Svovlrod, Sværtevæld, Høj Sødgræs, Tagrør, Kær-Tidsel, Tormentil, Aks-Tusindblad, Hår-Tusindblad(o), Krans-Tusindblad(o), Tusindfrø(o), Liden Ulvefod(o), Vandarve(o), Aflangbladet Vandaks(o), Græsbladet Vandaks(o), Hjertebladet Vandaks(o), Rust-Vandaks(o), Svømmende Vandaks, Tråd-Vandaks(o), Alm. Vandranunkel(o), Børstebladet Vandranunkel(o), Vedbend-Vandranunkel(o), Gul Åkande

Svampe: 1900-1979: Cercospora virgaureae, Sclerotinia cur-reyana, Taphrina potentillae

Alger: 1982: En fortegnelse findes i Olrik (1983).

Lokalitetskode: + V-E II r-s

Kilder: se Wind 1991.

TBU 15/12-6: Hjelm Hede

På østsiden af Flyndersø (lok. 15/12-5) ligger sammenhængende, vidtstrakt hedeområde, Hjelm Hede, hvis sydlige del ligger i Ringkøbing amt. Botaniske oplysninger om Hjelm Hede er af praktiske årsager samlet her.

Terrænet er stærkt kuperet som følge af flere jordfaldshuller. Langs skrænten mod Flyndersø forekommer flere egekrat, hvorfra selvsåede træer breder sig ind på hedepladen. I krattene, hvoraf nogle bærer præg af støvning, er Alm. Eg dominerende.

Bevaring: Hjelm Hede er sammen med Flyndersø ialt 1200 ha. Fredet 1966.

Vegetationstyper: Hede, løvskov

Højere planter: 1900-1979: Hvid Anemone, Blåbær, Bølget Bunke, Alm. Eg, Alm. Ene, Sort Fladbælg, Stor Fladstjerne, Håret Frytle, Hedelyng, Alm. Gedeblad, Alm. Gyldenris, Krybende Hestegræs, Alm. Kohvede, Kantet Konval, Liljekonval, Majblomst, Hede-Melbærris(o), Revling, Æble-Rose(o), Skovstjerne, Skovsyre, Fåre-Svingel, Tyttebær, Tørst, Ørnebregne

Lokalitetskode: + H-S II r-s

Botanisk vurdering: 2. Sjældnere arter: Sort Fladbælg, Kantet Konval

4. Hede- og overdrevsindikatorer: Alm. Ene

Kilder: se Wind 1991.